

HİNDİSTAN VE TÜRİK TARİHİ-KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMALARI

India and Turkish History-Culture Researches

Editör

Dr. H. HİLÂL ŞAHİN

Bilge
Kültür • Sanat

YAYIN NO: 1015

HİNDİSTAN VE TÜRK TARİHİ-KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMALARI

© Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 16228

1. Basım: Ekim 2020
2. Basım: Aralık 2020

ISBN: 978-625-7201-15-5

Editör: *H. Hilâl Şahin*
Kapak: *Kenan Özcan*

Baskı-Cilt: *Birlik Fotokopi Baskı Ozelit ve Büro Malz. San. ve Tic. Ltd. Şti.*
Yıldız Mah. Çırağan Cad. No: 5, 1 Nolu Mağaza / Beşiktaş / İstanbul
Tel: (0212) 501 30 19
Sertifika No: 20179

BİLGE KÜLTÜR SANAT

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 1 Kat: 1 34110 Cağaloğlu / İstanbul
Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx) Faks: (0212) 511 47 74
bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

BİR TAHT İKİ KADIN: “BELKÎS-I CİHAN RÂZİYE BEGÜM SULTAN VE ŞAH TÜRKÂN

One Throne, Two Women: “Raziye Begum Sultan and Turkan Shah”

Mualla Uydu Yücel*

Hindistan Türk Tarihinin en önemli kadınlarından biri hiç şüphesiz ki Delhi Türk Sultanlığı'nda (1206-1526) tahta çıkmayı başaran Râziye Begüm Sultan'dır. Râziye Begüm Sultan'ın tahta çıktıktan sonra karşılaştığı en büyük zorluklardan birisi ise tahta çıkmasına karşı çıkan ve oğlunun tahta oturması için elinden geleni yapan annesi Şah Türkan'dır. Bu iki kadından Râziye Begüm Sultan'ın hayatı hakkında kaynaklarımızda yeterli derecede bilgi varken¹; maalesef oğlu Rükned-dîn Fîrûz Şâh'ın tahta çıkması için Râziye ile mücadeleye girişen annesi Şah Türkân için aynı şeyi söylememiz mümkün değildir.

Bilindiği üzere Hindistan'da kurulan güçlü Türk devletlerinden biri de Delhi Türk Sultanlığıdır. Bu Sultanlığın kurucusu da Râziye Begüm Sultan'ın babası, Kutbüddin Aybeg'in damadı ve halefi olan komutan Şemseddin İltutmuş (1210-1236)'tur.

Devleti kuran Kutbüddin Aybeg'in ölümünden sonra tahta, taht iddiasında bulunanları ortadan kaldıran Aybeg'in hem damadı hem de en güvendiği komutanlarından birisi olan İltmuş oturdu (1211-1236). Sultanlığın yönetimine hâkim olduktan sonra topraklarını genişleterek yerini sağlamlaştırdı ve bu sırada Celaleddin Harzemşah'ın yardım isteğini geri çevirerek Moğol tehdidini önledi. 1229'da ise Abbâsî Halifesi Muntasır-Billah'tan menşur ve hil'at aldı. Bu onun bağımsız bir sultan olarak meşruiyetini kuvvetlendirmesini sağladı. Daha sonra ülkenin uzak topraklarının merkeze bağlılığını güçlendirmek için ikta sistemini uygulamaya başladı ve düzenli bir ordu kurarak adına para bastırdı. Hindistan'da Sind, Multan ve Bengal bölgelerini hakimiyeti altına aldı, Racputları yenilgiye uğratarak topraklarını güneye doğru genişletti ve bu şekilde Sultanlığın

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Tarih, Genel Türk Tarihi, (mualla.yucel@istanbul.edu.tr).

1 Râziye Begüm Sultan'ın hayatı hakkındaki bilgilere Tabakât-ı Nasırî, Tabakât-ı Ekberî, Tarih-i Mübârek Şâhî, Muntakhabut Tevârih, Tarih-i Firişte, İbn i Battuta Seyâhatnamesi II, The Fütûh us Salatin or The Shahnama of Medieval India of İsemî gibi kaynaklardan ulaşıyoruz. Bu kaynaklardan istifade edilerek yazılan araştırma eserlerinden bazıları şunlardır: Bahriye Üçok, *İslâm Devletlerinde Türk Nâibeler ve Kadın Hükümdarlar*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2011; B. Üçok “Delhi Müslüman Türk Sultanlığının Kuruluşu ve Sultan Râziye'nin Saltanatı”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 8, Ankara 1960; Erkan Türkmen, *Sultan Râziye*, NKM Yayınevi, İstanbul 2007; H.Hilâl Şahin, *Müslüman Türk Devletinin Tek Kadın Sultanı Belkîs-i Cihan Raziye Begüm*, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5 (16), 2018, s. 362-377; Mualla U. Yücel, *Bozkırın Asenaları*, Çoban Yayınları, İstanbul 2019.

topraklarını Ganj Vadisi'ne kadar uzattı. Sultanlığını güçlü bir şekilde kuvvetlendirdikten sonra son bir iş olarak da ölmeden önce kendi yerine kimin geçeceğini de belirledi: Kızı Râziye (Bayur, 1946: I, 278-281).

İltutmuş kızının oğullarından daha fazla yönetme kabiliyetine sahip olduğunu gördü ve dönemin anlayışına uygun olmasa da aldığı kararın uygulanması için bir kararname çıkardı. Hukukî olarak kızının tahta geçişini garanti altına aldığına inansa da düşünemediği hanımları arasında Râziye'nin annesinden sonra çıkan Şah Türkân'ın oğlu Rukneddîn için taht mücadelesine girişeceği idi. Nitekim Sultanlık onun ölümünden sonra iki hırslı kadın arasında yaşanan mücadeleye sahne oldu. Bu mücadeleye geçmeden önce her iki kadın hakkında da kısaca bilgi vermeye çalışalım.

Râziye Begüm Sultan'ın doğum tarihi hakkında her ne kadar kaynaklar suskun kalsa da 31 yaşında öldüğünde tarihler 1240 yılını gösteriyordu. Dolayısı ile 1209 yılında Delhi Türk Sultanı Şemseddin İltutmuş'un asil bir aileden gelen Kutub Begüm Terken Hâtun'dan dünyaya gelen kızı olduğunu söyleyebiliriz. Kaynaklarda Râziye'nin biri öz diğerleri üvey oniki erkek kardeşi ile kendisinden büyük bir ablası olduğu kayıtlıdır. Ablası Kırk Türk Beyinin başında bulunan Balaban ile evli idi. Kutbettin öz iken Rukneddîn Firûz Şâh ile Muhittin Behrâm Şâh üvey kardeşleri arasında öne çıkanlardı. İltutmuş çocuklarını yetiştirirken aralarında hiçbir fark gözetmedi, hepsine aynı eğitimi verdi ama Râziye henüz çocuk yaşlarında iken erkek kardeşlerinden daha iyi olduğunu gösterip öne çıktı. Aldığı iyi eğitimin hakkını verdiği gibi güzel sesi ile Kuran-ı Kerim'i hûşû içerisinde kıraatı ile okuyor, yaptığı işi en iyi şekilde yapıyor, etrafındakileri etkiliyordu. Bilgili olduğu kadar mahirdi de. Bunlara bir de buğday tenli, uzun siyah saçlı, ince belli, narin boynu ve hafif çekik gözleriyle annesinden aldığı güzelliği de eklenince herkesin dikkatini çeken bir genç kız oldu (Türkmen, 2007: 30). Babası kendisine "Kurat-ul Aynım (Göz Bebeğim)" diye hitap ediyor ve her ortamda kızının erkek kardeşlerinden üstün yönlerini dile getiriyordu (Şahin, 2018: 366). Sarayda büyürken daha çocukluk çağından itibaren babasının etkisinde çok kaldı ve onun gibi bütün derdi ülkesi ve insanlarını refah içinde yaşatmak oldu. Bu yüzden de halk arasında ve sarayda kendisine iyi bir yer edindi; hepsinden önemlisi de onun bu halk nazarındaki sevgisini ve yerini babasının da görmesi idi. Râziye'nin askerî ve siyasi yönden zekice ve akıllıca hareketlerine bir de yay kuşanması ve erkek gibi ata binmesi, yüzünü örtmemesi eklenince babasının gönlündeki yerini sağlamlaştırdığı gibi aklında da yer edinmesini sağladı (Bayur, 1972: 44). Gerçi bu durum emirlerin eleştirilerine sebep oldu ise de ne Râziye ne da babası bunu çok da umursadılar. Aslında Râziye'nin vasıfları saymakla bitmeyecek kadar çoktu. Bunlardan biri de kalemi idi. O, iyi bir hükümdar olmanın yanı sıra iyi bir şair idi. Bu özelliği ona Türk ve Dünya edebiyatının bilinen *ilk Türk kadın şairi* ve yazdığı şiirlerin toplandığı divanın *ilk Türkçe divan sahibi* olması vasfını kazandırdı (Şahin, 2018: 367). Şîrîn-i Dihlevî veya Şîrîn-i Gurî

mahlaslarıyla yazdığı şiirlerin Türk-Fars edebiyatının en güzel örneklerinden olduğu kabul edilmektedir (Üçok, 2011: 73).

İltutmuş kızına olan güveninin boşa çıkmayacağını gayet iyi biliyordu ama kendisinin bilmesi yetmezdi bunu emirlere de göstermesi gerekiyordu. Bu amaçla 1231 yılında Glavyor (Gevâliyâr/Gevaliyûr) üzerine sefere çıktığında Delhi'nin idaresini kızına bıraktı. Sefer dönüşünde de iyi idare ettiğini görünce memnun oldu. Hemen vezir ve emîrlerinden birkaçını çağırarak saltanat tahtı için onu veliahd tâyin ettiğini haber verdi. Bu iş için bir kararname hazırlamasını da Tac al-Mülk Mahmud'a emretti (Üçok, 1960: 127). Bu arada İltutmuş'un oğulları varken, kızı Râziye Sultan'ı Delhi tahtına veliaht tâyin etmesi Sultan'la teması olan devletin nüfûzlu emîr ve memurlarından bazıları tarafından memnuniyetsizlikle karşılandı ve bu kararname hazırlanırken ondan, reşid çağda oğulları dururken kızı Râziye'yi Müslüman Hind Sultanlığının başına veliahd yapmaktaki sebebin ne olduğunu açıklamasını istediler. Ayrıca hükümdarın bu husustaki kararının ve hazırlanmakta olduğu kararnamenin kendilerine pek uyulabilir görünmediğini zira bir kadının ordu komutanı olamayacağını, kadınlarla erkeklerin beraber yaşamasını engelleyen dinî prensipler çerçevesinde Râziye'nin halkça hüsnü kabul görmeyeceğini söyleyerek itiraz ettiler. İltutmuş bu itirazlara kulak asmadı ve dinlemedi. *"Benim oğullarım zevklerine düşkündür. Hiç birisinde memleket idare edecek kabiliyet yoktur. Râziye kadındır ama zekâ ve basiret bakımından biraderlerinin hepsinden üstündür."* diyerek verdiği kararın arkasında durdu ve ileride bu kararının ne kadar isabetli olduğunu anlaşılabileceğini de ekledi (Üçok, 1960: 127).

İltutmuş bu kararından yaklaşık dört yıl sonra 1235-1236 yılında yukarı Pencab'ta Kakarlar (Hoharlar)'a karşı giriştiği savaştan hasta olarak döndü ve kısa bir süre sonra da öldü (1236). Bu ölüm hem Râziye hem de annesi için çetin bir mücadelenin başlayacağını da habercisi idi. Zira babası onu veliaht ilan etmişti emesine ama karşısında kendisini isteyenler kadar istemeyenler de vardı. Tahta çıkmak için gün sayıyordu ancak daha babasının ölümünden önce sarayda oldukça fazla nüfûz sahibi olan annesi ile kuması Rükneddîn'in annesi Şah Türkân'ın araları açılmıştı. Bu arada nüfûzlu emîr, vezir ve memurlardan bazıları veliaht Râziye'nin tahta geçmesini isterken bir kısmı da İltutmuş'un hastalanarak döndüğü son Pencab seferinden o sırada Lahor Valisi olan oğlu Rükneddîn Firuz Şah'ı Delhi'ye beraberinde getirmesinin sebebinin Râziye'yi değil de Rükneddîn'i Sultan olarak tanımalarını ima etmek istediğini öne sürüp Rükneddîn'in tahta çıkması gerektiğini belirttiler yani dört yıl önce söylediklerini tekrarladılar. Tekrarlamakla da kalmadılar Rükneddîn'i annesi Şah Türkân'ın da gayretleriyle tahta çıkarıp Delhi Sultanı ilân ettiler (Bayur, 1946: I, 282). Rükneddîn, nazik, cömert ama bir o kadar da müsrif birisi idi; fil üzerinde sokaklardan geçerken sağa sola altın saçmaktan çok hoşlanır, bunu da sık sık yapardı. Eğlenceye düşkündü ama ne yazık ki devlet erkanının yeni sultanın bu işi yapabilecek basirette olmamasını görmemesi de büyük zaafiyetti ve bu durum kısa zamanda devleti pek çok sorunla karşı karşıya

getirecekti. Araya bir de annesi girince halkta büyük bir memnuniyetsizlik baş gösterdi. Anne Şah Türkân'ın uygulamaları ve oğlunun saltanatını garantiye almak için Râziye'nin kardeşi Kutbeddin'i öldürtmesi sonun başlangıcı oldu.

Üvey kızının tahta geçmesini engellemek isteyen Şah Türkân'a gelince onun doğum tarihini bilmiyoruz ama aşağıda da anlatacağımız üzere 1236 yılının kasım ayında öldürüldüğünü biliyoruz. İncelediğimiz kaynaklarda İltutmuş'un haremine girdiği kaydedilmekle birlikte ailesi ve nereli olduğu hakkında maalesef bir bilgi bulunmamaktadır.

Yaptıklarından Şah Türkân'ın çok hırslı bir kadın olduğunu anlıyoruz. İltutmuş'un kendisini hanım olarak aldığı anda geldiği sarayda en büyük râkibesinin Kutub Begüm Terken Hatun olduğunu anlaması çok uzun sürmedi. Terken Hatun'un asil bir aileden gelmesi sarayda da nüfuzlu olmasını sağlamıştı. Şah Türkân onun saraydaki ve eşi İltutmuş üzerindeki etkisini zayıflatamayacağını anladığında, hayatını biricik oğluna adamaya karar verdi ve en büyük amacı olarak da onu tahta oturtmayı hedefledi. Kendisindeki hırs oğlunda yoktu. Babasına yakışır bir evlat olmadığı gibi kendisini zevk ve eğlenceye vererek sefih bir hayat yaşamayı tercih etmişti. Aslında bu bir bakıma galiba kendisinin de işine geldi. Zira bu sayede onun her işine karışması kaçınılmaz olacaktı ki ileride de göreceğiz gibi öyle de oldu. Eşinin üvey kızı Râziye'yi daha hayatta iken veliaht tayin etmesi bir süreliğine de olsa ümitlerini kırmıştı kırmasına ama toparlanması çok zaman almadı. Bunu fırsata çevirmeye çalıştı ve bu konuda da en fazla eşinin bu kararına uymak istemeyen vezir, emîr ve memurları yanında buldu. Birlikte hareket etmeye karar verdiler. Ayrıca oğlu Rükneddîn'in kendisinin sözünden çıkması da etrafında ve emrinde pek çok insanın görev almasına yol açtı.

Emîr, vezir ve memurların gayretleri ile sonunda istediğine kavuştu ve oğlunu Sultanlık makamına oturttu. Kısa bir süre sonra özellikle idarî kararların alınmasında Rükneddîn'in annesinin etkisinde kaldığı görüldü. Bu arada Rükneddîn'in içki ve eğlenceye çok düşkün olup hiçbir şeyi umursamamasından da faydalananarak devletin idaresini eline aldı. Yıllardır içinde biriktirdiği intikam hissini açığa çıkarmada bir behis görmedi ve kısa bir süre sonra kendilerine karşı olanlara özellikle de onların çocuklarına zulmetmeye başladı. İlk sıraya üvey oğlu Kutbeddin'i koydu ve onun gözlerinin çıkartılarak öldürülmesi emrini verdi. Böyle yapmakla hem Râziye'yi çok üzecek hem de bir nebze olsun içini soğutacaktı. Yine haremdeki pek çok cariye'nin çeşitli bahaneler ile suçsuz yere ölmesine neden oldu (Bayur, 1946: 1, 280-285; Cöhce, 2004: 50). Bütün bunlar onu durdurmadı ve daha sonra Sultanlıkta önemli yerlerde bulunan Türk soylularına karşı gayet sert davranmaya başladı. Buna bir de aldığı kararları onlara danışmadan alması eklenince, bu durum onların memnuniyetsizliklerine sebep oldu (Galip-Gömeç, 2013: 73). Çok geçmeden pek çok vilâyetdeki birçok vali ile İltutmuş'un oğullarından Gıyaseddin Mehmed ayaklanarak bazı vergilere el koydular. Yine o sırada Melik Seyfeddin adındaki Türk de Pencab'a girdi. Durumun gittikçe kötüleştiğini

gören Rükneddîn ve annesi bir şeyler yapılması gerektiğini düşünerek öncelikle ayaklananların üzerine gitmeye karar verdiler. Asker ve emîrlerin başında bizzat Rükneddîn'in kendisinin olmasının iyi olacağını düşündüler. Rükneddîn orduyla birlikte Delhi'den hareket etti. Rükneddîn'in şahsiyet olarak cömert ve iyilik seven bir insan olduğu biliniyordu ancak daha önce de ifade ettiğimiz gibi ehli-keyf hareketlerde bulunması taraftarlarından bir kısmının, kendisini terk edip ayaklananlarının yanına geçmelerine sebep oldu. Buna bir de o sırada Delhi'de bulunan Rükneddîn'in eski veliaht ve üvey ablası olan Râziye ile annesi Şah Türkân'ın aralarının açılması eklenince hadiseler giderek büyüdü. Şehrin her yerinde Şah Türkân'ın Râziye'yi öldürteceği dedikoduları yayıldı. Bunun üzerine Râziye'nin taraftarları toplanarak hazırlık yaptılar. Şah Türkân'ın yıllardır içinde biriktirdiği kını kusması ise uzun sürmedi ve Râziye'yi ortadan kaldırmaya karar verdi. Aslında bu karar onun için sonun başlangıcı idi.

Şah Türkân, Râziye'nin sarayda korumasız kalacağı bir anda onun öldürülmesinin mümkün olacağını düşündü ve bunu adamlarıyla paylaştı. Böyle bir durum sadece Cuma günü olabilirdi o yüzden Cuma gününü ve Cuma namazını beklemeye başladılar. Râziye, sarayda bulunan annesinin adamları kendisine bu durumu haber verince şaşırmadı. Hemen kendisinin neler yapabileceğini düşündü ve durumu tersine çevirerek istifade etmenin yollarını aradı. Kısa süre sonra da buldu ve Şah Türkân Hatun'un harekete geçmesini bekledi. Şah Türkân'ın gözünü intikam hırsının bürümesi aklının önüne geçmesine sebep oldu. Belirlediği bir Cuma günü adamlarıyla birlikte Râziye Begüm'ün bulunduğu odaya girip üzerine yürüdü. Tam ele geçirip öldürtecekken, ani bir hareketle onlardan kurtulmayı başaran Râziye, sarayın balkonuna çıktı ve, "*Sultan küçük kardeşimi öldürdü, şimdi de beni öldürmek istiyor.*" diyerek olanca sesiyle bağırdı. Halkın üzerinde oldukça fazla etkisi olan ve sevilen Râziye'nin bu şekilde bağırması halkın galeyana gelmesine sebep oldu. Halk ve bazı beyler sarayı kuşatıp Şah Türkân ile adamlarını yakaladılar. Râziye'ye ne yapmaları gerektiğini sorunca da oğlu ve kendisinin de üvey kardeşi olan Rükneddîn gelinceye kadar ona dokunmamalarını söyledi. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi bu sırada isyanları bastırmak için Delhi dışında bulunan Rükneddîn Fîrûz Şah olaylara müdahale edemedi. Kendisinin tahta geçmesi hususunda tereddüt eden ordudaki komutanlardan bazılarına Râziye yıllardır hak ettiğinin kendisine verilmekle aslında adaletin yerine getirileceğini, o sırada yaşanan buhrandan memleketi sadece kendisinin kurtaracağını; bu noktada vezirlerin kendisini desteklemelerini, eğer desteklerlse de bunun karşılığında ülkeyi kurtarmayı gerçekleştirebileceğini söyleyerek ikna etti. Bu iknada diğer kardeşlerinin küçük olması da etkili oldu (Üçok, 1960: 128). Büyük bir çoğunluğun onayı ve ordunun en gözde kuvvetleri başkente gidip Râziye'ye biat ettikten sonra başkent Delhi'de tahta çıkarıldı (Galip-Gömeç, 2013: 73-74). Râziye tahta çıkmasının ardından beylere ve halka hitaben şunları

söyledi: “*Saygıdeğer beyler ve sevgili halkım. Maalesef kardeşlerim babamın emanetine sahip çıkamadılar. Ben bir kadını ancak bir Türk kadını erkekten zayıf değildir. Türkistanlı olan beyler bunu çok iyi bilirler. Hindistan’da hepimiz yabancıydık. Burada İslâm’ın bayrağını dikerek adalet, birlik ve insanlar arasında eşitliği getirdik. Şimdi bütün bunlar tehlikeye girdiği için varlığımı bunun uğruna feda etmeye hazırım.*” (Türkmen, 2007: 32; Şahin, 2018: 370).

Bu sözler üzerine Delhi halkı esir aldıkları Şah Türkân’ı hapse attı. Bu arada Râziye’nin, “Katiller katledilmelidir” emri üzerine hareket edilerek o sırada Glavyor’da bulunan Rükneddîn yakalanarak Delhi’ye getirilip hapse atıldı ve çok geçmeden de hapiste öldü. Annesi Şah Türkân da çok kısa bir süre sonra Kasım 1236’da öldürüldü (Cöhce, 2004: 54; Durmuş, 2015: 31).

Yukarıda anlattığımız Şah Türkân’ın Râziye’yi öldürme girişimi hakkında İbni Battuta şu bilgileri vermektedir:

“*Rükneddîn, anası Şah Türkân’ın tesiri ile kardeşlerine zulmetmeğe başladı. Bunun üzerine Râziye adındaki kız kardeşi onu idam ettirmeği aklına koydu. Bir gün Rükneddîn câmide iken Râziye mazlûm elbiseleri giyip ‘Devlethane’ denilen eski kasrın damına çıktı; ahaliye görünüp, damın üzerinden: ‘Kardeşim Rükneddîn erkek kardeşimizi yok etti (Muiz al-Din veya Kutb al-Din Mehmed). Şimdi de benim vücudumu ortadan kaldırmayı düşünmektedir’ diye bağırdı ve babasının adâletini, cömertliğini, hayırseverliğini, halka dağıttığı bahşişleri onlara hatırlattı. Bunun üzerine topluluk mescitte bulunan Sultan Rükneddîn’i yaklayıp Râziye Hatun’un karşısına getirdiler. Râziye’nin: ‘Katil katlolunur’, demesi ile Rükneddîn kardeşinin kaatili olmak sıfatı ile idam edildi.*” (Battuta’dan naklen Üçok, 2011: 61; Üçok, 1960: 128).

Râziye tahta çıktıktan sonra “Sultan” yerine daha çok “Melike” unvanını kullanmayı tercih etti ve babası İltutmuş devrinde yürürlükte olan kanun ve gelenekleri onun hastalığı sırasında ihmale uğradığını, hatta kardeşinin döneminde de bunların ihmal edildiğini ve ortadan kaldırıldığını söyleyerek sulh ile sükûn dönemini yeniden başlatmak üzere tekrar uygulamaya koydu. Ülkede âdil bir idare kurup ihtiyâç sâhiplerine cömertçe ihsânlarda bulundu (Üçok, 1960: 128).

Saltanatında karşılaştığı ilk hadise de Hindistan’daki Râfızilerden Karmatîler ve Mülhidler’in isyan etmeleri oldu. Bunlar, (Nûr-i Türk, Nur Türk) liderliğinde isyân edip Sind bölgesinden, Con ve Ganj nehirleri kıyılarından gelerek Delhi’de toplandılar (5 Mart 1237). Bu gelenler gaddardılar, hiç kimseye acımadılar ve çok kan döktüler. Bu arada özellikle Nûreddin’in, Ebû Hanîfe ve İmâm-ı Şâfi Hazretleri ile mezhep mensuplarının aleyhinde söz söyleyip hareket etmesi ve cuma günü Delhi’deki câmi ve mescidlerle Muizzi Medresesi’ne silâhla girmeleri ve katliam yapmaları acil tedbirler alınmasını gerektirdi. Yine her zamanki gibi ordusu ve halkına yanında olmaları için haber gönderdi ve melikelerini seven ordu ve halk da onun bu isteğini kırmadı. Birlikte hareket ederek Nûreddin ve pek çok

tarafını öldürdüler. Ama kendisi kuşatmadan kurtulamadı. Derhal diğer bölgelerden kuvvetler gönderilmesini emretti ise de bu işe yaramadı, zira gelen kuvvetler isyancılara yenildiler. Râziye yanına en yakın adamlarını alarak, çok hızlı bir şekilde hareket edip isyancıların kendisinin kaçtığı fark etmelerine fırsat vermeden kaçmayı başardı. Moralleri bozulan ve Nûreddin'in ölümü ile başsız kalan âsilerin bazı liderlerine haber göndererek anlaşma teklif etti. Umutları kalmayan bu liderler anlaşma teklifini kabul ettiler. Bazıları ise kaçmayı tercih ettiler ve bedelini onları yakalayıp öldürterek ödetti ve daha sonra asayiş sağladı (Üçok, 2011: 62-63, Üçok, 1960: 128-129; Cöhcce, 2004: 55; Şahin, 2018: 370).

Râziye Begüm bu gaileyi atlattıktan sonra hükümdarlığına karşı çıkan babasının veziri Nizâmü'l Mülk Muhammed Cüneydî ve ileri gelen devlet adamlarının muhalefetiyle karşılaştı. Onlara karşı sert bir tutum sergilemesi geri adım atmalarını sağladı. Bundan sonra ülkesinde artık düzen sağlandığı için önemli görevlere yeni tayinler yapması gerektiğinin farkına vardı. Bu sırada devlet yönetiminde ve ordu da gulâm kökenli Türk kumandanlarının nüfuzunun fazla olduğunu gördü ve bunu azaltmak istedi. Bu istek ve hareketinin ileride kendi sonunun getireceğinin ise farkına varamadı. Bu amaçla kendisine Cemâleddin Yâkût el-Habeşî'yi mirâhurluğa, yani saraya özellikle de hükümdara ait hayvanlarla ilgilenen birimin başına getirdi ama bu Türk kumandanları tarafından hoş karşılanmadı (Üçok, 1960: 130).

Râziye çocukluğundan itibaren çok rahat yetişmiş, babası kendisini hiç sıkınamıştı. Kadınlığını hiç öne çıkarmamış, hatta bir anlamda erkek gibi hareket etmişti. Ama bu durum kendisine mualif olanların hoşlanmadıkları konuların başında geliyordu. Onu kadın elbisesi giymediği, erkek gibi cüppe giyip yüzü açık bir şekilde file binerek halkın arasında dolaştığı için tenkid ediyorlardı. Kadın olduğu için erkeklerin dünyasında hüküm sürmenin çok zor olduğunu bilse de mücadeleden asla geri durmadı; onu başarıya götürecek olanın adaletli, hoşgörülü ve yapıcı olmasından geçtiğini biliyordu. Gerektiğinde sert ve bir o kadar da bağışlayıcı olmaması gerekiyordu ki bunu yapmak zorunda idi. Yine tam huzur sağlandı derken yeni bir isyan hareketi haberi Glavyor'dan geldi ve hemen buraya bir ordu gönderdi (1238). İsyanı bastırdı ve Gvalyor'daki ordu ve ihtiyâç sâhiplerine bol bahşış ve ihsânlarda bulunup, hediyeler dağıttı. Görev vermede hassâsiyetle hareket edip, kıymetli âlimleri Delhi'deki Nâsırıyye Medresesi'ne tâyin etti (Üçok, 2011: 67).

Râziye Begüm Sultan, muhaliflerin bitmek bilmeyen hırsları, eleştirileri karşısında gittikçe yorulduğunu hissetse de yılmadı. O yüzden bazılarını makam ve mevki vererek aralarındaki iş birliğini önlemeyi düşündü ve onlara istediklerini verdi. Tahmin edemediği onların isteklerinin sonunun bir türlü gelmeyeceğiydi ki bu isteklerin kendisinin tahtan indirilmesiyle nihayete ereceğini ertesi yıl yaşadıklarından anlayacaktı (Yücel, 2019: 122). Ertesi yıl Lahor Valisi Melik İzzeddin Kebîr Han Ayaz'a karşı sefere çıkarak onu da itaat altına aldı. Ancak hemen ardından daha tehlikeli bir isyan baş gösterdi. Ayaklanan Teberhind Valisi İhtiyârüddin

Altûniyye'ye Emîr-i Hâcib İhtiyârüddin Aytegin gibi başkentte önemli görevlerde bulunan Türk kumandanları da destek verdi. Bu durum Râziye Begüm'ü endişelendirdi zira Türk komutanların destek vermesi onların gittikçe güçleneceğini ve kendisini zor durumda bırakacağını hissettirdi. Nitekim 1240 yılının Ramazan'ın yaşandığı Nisan ayında tekrar sefere çıkmak zorunda kaldı ve bu sefer sırasında en sadık adamı Melik Cemâleddin Yâkût el-Habeşi, Türk kumandanları tarafından öldürüldü. Bu yaşananlardan sonra devlet yönetimi ve orduda gulâm kökenli Türk kumandanlarının nüfuzunu azaltmanın hayatının hatası olduğunu anladı. Diğer etnik menşeden gelenler onun yanında durmadılar. Yakalanarak Teberhind Kalesi'nde hapsedildi. Bu haber Delhi'ye ulaşınca İltutmış'ın oğullarından Muizzüddin Behram Şah, Sultan ilân edildi (Üçok, 1960: 139; Üçok, 2011: 67-68).

Bu şekilde tahtan indirilen Râziye Begüm'e hapiste olmak çok ağır geldi, daha önce hiç evlenmeyi düşünmediği halde bir an önce bu durumdan kurtulmak için beylerin ileri gelenlerinden Teberhind hâkimi İhtiyârüddin Altûniyye'ye evlenme teklif etti ve İhtiyârüddin Altûniyye'nin büyük bir memnuniyetle kabul etmesi üzerine de kısa süre içinde evlendiler. Eşinin ilk işi onu hapisten kurtarmak oldu. Bundan sonraki taht mücadelesinde birlikte hareket ettiler. Ancak Râziye Begüm'ün nüfuzu kırıldığı gibi kendisine bağlı emir ve beylerin de bağlılığını kaybetti. Eşi ile birlikte Melik Altûniyye'nin birliklerinin yanında kendisinin Gakhar, Catvan ve diğer yerlilerden topladığı askerlerle 1240'ta Delhi tahtını tekrar ele geçirmek üzere harekete geçti. Kendilerine, Delhi yönetimine karşı isyan eden Türk kumandanları Melik İzzeddin Muhammed Sâlârî ve Melik Karakuş da katıldı. Râziye Begüm'e bağlı kuvvetler Behram Şah'ın kuvvetlerine yenilince, Teberhind'e geri dönen Râziye, birliklerini tekrar toplayarak Delhi üzerine yöneldi ise de kendi ordusundaki askerlerine onları tam bir itaat altına alamadığı ve kendisine bağlayamadığı için çok güvenemedi. Bunun sonuçlarını Kihel'de iki ordu arasında yapılan savaşta kendisi ve kocası, kendilerine tâbi birliklerin bir kısmının karşı tarafa geçmesi yüzünden mağlûp olduğunda gördü (14 Ekim 1240) (Üçok, 1960: 132; Üçok, 2011: 71).

Râziye Begüm Sultan düşmanın eline esir düşmemek için hemen savaş meydanından uzaklaştı. Atını son sürat, arkasına hiç bakmadan delice sürdü; tahminen Kihel yakınlarına geldiğinde hem kendisinin hem atının yorulduğunu hissetti. Tam o sırada uzaklarda bir çitlik evinin olduğunu görünce sevindi. Çiftliğe gelir gelmez bir Hindu köylü onu karşıladı, durumun vehametini anlayan köylüden ekme ve su istedi. Ekmeği yiyip sudan kana kana içtikten sonra yorgunluğun tesiri ile derin bir uykuya daldı ve bir daha da uyanmadı. Köylü önce onun erkek olduğunu zannetti ancak üzerindeki ipekli giysileri ve pahalı mücevherleri görünce kadın olduğunu anladı ve değerli eşyalarına sahip olmak için onu boğarak öldürdü. Üzerindeki işlenmiş elbise ve ziynet eşyalarının hepsini alarak cesedini bir tarlaya gömdü. Aradan belli bir süre geçtikten sonra elinde ona ait ne varsa

satmak için çarşıya gitti. Ancak kuyumcu fakir birisinin elinde bu kadar değerli mücevherlerin olmasından şüphelenerek askerlere haber verdi. Yakalanacağını tahmin etmeyen köylü, askerleri karşısında görünce şaşırıp, karşı koyamadı ve yapılan sorgulamada her şeyi itiraf ederek Râziye Begüm Sultanı öldürdüğünü söyleyip gömdüğü yeri gösterdi. Cesedi tarladan çıkarılarak muhteşem bir dinî törenle defnedildi. Daha sonra Cemne Nehri kenarındaki mezarının üstüne bir türbe yapıldı (Üçok, 1960: 132; Üçok, 2011: 72).

Râziye Begüm Sultan'ın saltanatı 4 yıl sürdü ve çok genç yaşta daha henüz 31 yaşında iken hayatı son buldu. Âlimleri hoş tuttuğu gibi cömertliği ve adaleti ile ün saldı. Delhi'de kestirdiği paralarda "*Umdetü'n-Nisvân Melike-i Sultan Râziye binti Şemseddîn İltutmuş*" diye yazdırıp "*Râziyetü'd Dünyâ ve'd-Dîn*" ve "*Belkıs-i Cihân*" unvânlarını kullandı.

"Şîrîn-i Dihlevî" ve "Şîrîn-i Gûrî mahlasıyla Farsça yazdığı şiirlerinden bir örnek verecek olursak:

"*Bizim başımıza her ne gelirse hep bizdendir, biçare gönülüm ne suçu var? O öldüyse bizim gamımızdan ölmüştür*" (Üçok, 1960: 133).

Sonuç olarak tahta oturmak için Şah Türkân ile giriştiği mücadeleyi kazansa da Râziye Begüm Sultan, tahtta kaldığı süre içerisinde daima mücadele etmek ve kendini ispatlamak zorunda kaldı. Döneminde devlet idaresi için büyük özveride bulunarak kadın olmanın verdiği nezaket ve zarafetle o dönemde devleti bir kadının da yönetebileceğini herkese gösterdi. Bu özelliği ile de Türk-İslâm Devletlerinde ilk kadın hükümdar olma özelliğini kazandı ancak bedeli çok ağır oldu ve canı ile ödedi.

Kaynakça

- BAYUR, Yusuf Hikmet, (1937). "Orta ve Yeni Kurunda Orta Asya ve Hindistan Türklerinde Kadınların Mevkii", *Bellekten*, I, 116-193.
- BAYUR, Yusuf Hikmet, (1946). *Hindistan Tarihi I, İlk Çağlardan Gurkanlı Devleti'nin Kuruluşuna Kadar*, TTK Basımevi, Ankara.
- CÖHCE, Salim, (2004). *Delhi Türk Sultanları Tarihi*, Huzur Cilt Evi, Malatya.
- CÖHCE, Salim, (2002). "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", *Türkler Ansiklopedisi*, 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 695-696.
- DURMUŞ, Aynur, (2015). "Türk-Osmanlı Tarihinde İlk Kadın Sultan Râziye Hatun", *Türkiye'de ve Dünyada Kadın Araştırmaları*. Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana.
- GALİP, Mübarek-GÖMEÇ, Saadettin Y., (2013). *Hindistan'da Türkler*, Berikan Yayınevi, Ankara.
- ÜÇOK, Bahriye, (2011). *İslâm Devletlerinde Türk Naibeler ve Kadın Hükümdarlar*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- ÜÇOK, Bahriye, (1960) "Delhi Müslüman Türk Sultanlığının Kuruluşu ve Sultan Râziyenin Saltanatı". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8, Ankara.
- ŞAHİN, H. Hilal, (2018). Müslüman Türk Devletinin Tek Kadın Sultanı Belkıs-i Cihan Raziye Begüm", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5 (16), 362-377.
- TÜRKMEN, Erkan, (2007). *Sultan Râziye*, NKM Yayınevi, İstanbul.
- YÜCEL, Uydu Mualla, (2019), *Bozkırın Aşenaları*, Çoban Yayınları, İstanbul.